

en meget smuk og underholdende Karakteristik af den østjydske Eventyrfortæller *Peder Laursen* (1904—86) fra *Lisbjerg*. Den fattige og blinde Mand kom ofte i Rs. Niensens Barndomshjem. Ved sin Eventyrfortællen glædede han mange og efterlod sig et smukt Minde. R. Nielsen oplyser lærerigt om et Sammenstød han havde på Voldby Højskole med E. Tang Kristensen. Senere var E. T. Kr. en ret hyppig og velkommen Gæst på Særslev Højskole, så de to Mænd må jo efterhånden være blevet gode Venner. — *Sønderjydske Stednavne* er med Udsendelsen af 11. Levering (Gads Forlag) blevet færdig med Sønderborg Amt, og Bind V er dermed afsluttet. Som det var at vente, er *Sundeved* og *Als* Landsdele, hvor det myldrer med Marknavne. Da mange af disse indeholder gamle og særegne Navneled, har det tit voldt Vanskelighed at tolke dem, hvorfor man hyppigt kan få Lejlighed til at glæde sig over den Dygtighed, der er udvist af Stednavneforskerne under deres Arbejde med at forklare ejendommelige Navne. Det er dog Landsbynavnene, der frembyder det sværest tilgængelige Sprogstof, hvad man kan overbevise sig om ved at læse Artiklerne om Navne som Stevning, Stolbro, Svelstrupskov, Øvelgønne, Gøllinggård og Himmærk. Historikere og Topografer kan have megen Nytte af »Sønderjydske Stednavne«.

August F. Schmidt.

Byer og Byhistorie.

Interessen for Byhistorie har gennem de sidste Aartier stadig været stigende, i en Række Lande er fremkommet betydelige historiske Værker om Byer og Byinstitutioner. Vore Nabolande har fulgt godt med i denne Udvikling, fra Norge behøver kun at nævnes et Værk som *Edv. Bulls*: *Kristianias Historie*, mens Sverige bl. a. kan møde med *N. Ahnlunds*: *Sundsvalls Historie* og *L. M. Bååth*: *Hälsingborgs Historia*. For Sveriges Vedkommende maa tillige peges paa »Sveriges Stadshistoriska Institutet«, der har til Formaal at tilvejebringe et maalbevidst videnskabeligt Forskningsarbejde med svensk Byhistorie som Objekt. Dette arbejder med Ordning og Publikation af Kildemateriale til Byhistorie, vejleder ved byhistoriske Arbejder og udsender Afhandlinger og større Værker angaaende Hovedproblemer i svensk Byhistorie.

Herhjemme kan vi vel ikke tale om et maalbevidst videnskabeligt Arbejde med byhistoriske Problemer. Dette skyldes i første Række manglende Interesse hos de danske Faghistorikere, kun et Faatal har givet sig af med Studiet af vore Købstæder og deres Forhold; nævnes maa dog *P. Munchs* og *M. Mackeprangs* Studier

i dansk Købstadstyrelse, *Hugo Matthiessens* forskellige Arbejder om Købstadsforhold i Middelalderen og *Albert Olsens* Undersøgelser over Byernes Befolkningsproblemer i Merkantilismens Tid. Videnskabelige Arbejder over enkelte Købstæders Udvikling har heller ikke fristet vore Historikere i større Tal, blandt de faa Værker af denne Art maa nævnes *Hugo Matthiessen: Fredericia 1650—1760*.

Da Faghistorikerne i nogen Grad har svigtet paa dette Omraade, maa vi være Amatørhistorikerne taknemmelige, fordi de i saa stort Omfang har taget Opgaven op. Det er dem, der har Æren af, at en stor Del af vore Købstæders Historie¹⁾ paa nærværende Tidspunkt er blevet skrevet. Disse Købstadshistorier er ofte skrevet af Mænd, der har sat mange Aar af deres Liv ind paa Opgavens Løsning, de er gaaet til Sagen med den største Enthusiasme, og har dertil udvist den store Flid og Taalmodighed, der er nødvendig for at komme gennem de Bjerge af Arkivalier, som findes fra saagodtsom enhver Købstad. Meget værdifuldt Kildestof har herved set Dagens Lys, og mange af de Enkeltheder, der er nødvendige for at danne et Helhedsbillede af Byernes Udvikling, er herved fremdraget.

De ældste danske Købstadshistorier gaar langt tilbage i Tiden, allerede i 17. Aarh. kom »Beskrivelser« af forskellige Byer, der som Regel indeholdt en Del historisk Stof. Egentlige Købstadshistorier fremkom dog først i forrige Aarh., den betydeligste af disse var *J. Kinch: Ribe Bys Historie*, som i to Bind (1869—1884) naar op til 1660. Kinchs Værk hævder sig endnu som en af de allerbedste danske Byhistorier. Hans største Fortjeneste ligger i, at han fremdrager et meget omfattende Materiale og lader det blive en meget indgaaende Bearbejdelse til Del. Naar Værket er blevet saa stort, som det er, skyldes det for en stor Del, at han aftrykker en lang Række Dokumenter in extenso, hvad man vel nok vilde undlade i en moderne Købstadshistorie.

Med *Kinch: Ribe Bys Historie* blev der skabt en god Tradition for dansk Byhistorie, og mange Byhistorikere har lært af hans Værk. En Række betydelige Arbejder kunde nævnes, her skal dog blot henvises til *P. Eliassen: Kolding fra Middelalder til Nutid*, og til *C. Klitgaards* Værker om Skagen og Hjørring.

Trods det store Arbejde, der i de fleste Tilfælde er udført, tilfredsstillende dog en Del af de danske Købstadshistorier ikke alle

¹⁾ En Fortegnelse over danske Byhistorier findes i *V. Hermansen: Byhistorie i »Haandbog i Hjemstavns-lære«* ved Regnar Knudsen.

videnskabelige Krav, hvilket jo helst skulde kunne forenes med de lokale Læseres Interesser.

Et Omraade, der ofte lader en Del at ønske, er Kildekritikken. Der er undertiden for stor Tilbøjelighed til at anse alle Kilder for at være lige gode og derfor uden videre benytte dem, som de foreligger. En af de hyppigste Forsyndelser, som begaaes i denne Henseende, er at betragte Borgernes hyppige Klager til Regeringen over Nød og Fattigdom som gyldige Udtryk for Byernes økonomiske Forhold. Disse Klager vil i mange Tilfælde vise sig at være overdrevne. Klager var blot den gængse Maade at udtrykke sig paa overfor Staten.

Hvad Valget af Stof angaar er vore Byhistorier ofte vidt forskellige, men i de fleste spiller det personalhistoriske Stof dog en meget fremtrædende Rolle. Dette kan være berettiget, naar blot Personskildringen er begrænset til de Mænd, hvis Indsats har været af Betydning for Byens Udvikling, men der ligger en Fare i Bestræbelserne for at medgive samtlige Degne, Præster, Byfogder, Borgmestre etc. saa mange biografiske Data som muligt. Dette vil som Regel hverken have videnskabelig eller lokal Interesse, og det maa derfor betegnes som overflødig. Hvad Stoffet angaar, kunde nu og da en stærkere Bearbejdelse være at ønske. Saaledes anføres i mange Tilfælde kun Eksempler paa et eller andet, hvor det maaske havde været muligt at foretage en statistisk Bearbejdelse af det foreliggende Materiale. Eksempler kan undertiden give gode Illustrationer af et eller andet Forhold, men det gælder saavidt muligt altid at faa fat i det typiske, og det maa bygge paa et statistisk Grundlag.

Man savner nu og da en skarpere Problemstilling, en kraftigere Understregning af det, der til enhver Tid var det væsentlige for Byens Liv, det være sig i økonomisk Henseende, hvad Bystyret angaar, i de sociale Forhold o. l., til Gengæld kunde en Række Detailler ofte uden Skade udelades.

Paa et Omraade er adskillige af de senere Aars Byhistorier ret svage, nemlig hvad Byens Forhold til dens Omgivelser angaar. En By er jo ikke bare en Samling Huse indenfor bestemte Grænser, men en Faktor af større eller mindre Betydning paa mangfoldige Omraader for dens Omegn. Enhver By har et Opland, som den er bundet til i økonomisk Henseende. Oplandet er saavel Leverandør som Aftager og af afgørende Betydning for Byens Vækst og Trivsel. Byernes store Interesse for Oplandet støder vi Gang paa Gang paa, enten det nu drejer sig om Forbud mod Markeder, Forsøg paa at skabe Løbælter eller Kamp mod ulovlige Havne og ulovlig Handel. Vi ser Nabobyer kæmpe om hinandens

Opland under mange Former, i gammel Tid ved Erhvervelse af Monopol- og Stapelstadsrettigheder, i nyere Tid bl. a. ved Jernbane-, Vej- og Rutebilspolitik. Alt dette danner et af de mest interessante Kapitler i vore Byers Udviklingshistorie, men har hidtil været paaagtet i for ringe Grad.

Mere er der som Regel gjort ud af Købstædernes Forhold til Staten, sagtens fordi det træder tydeligere frem i Kildematerialet, men ofte savnes dog en nøjere Redegørelse for den Indflydelse, Statens forskellige Faser af Købstadpolitik i hvert enkelt Tilfælde har haft for vedkommende By.

Et andet Omraade, der forsømmes i nogen Grad, er den nyeste Tids Historie. Medens der i mange Tilfælde ofres en Del Plads paa Byens Forhistorie, d. v. s. paa tilfældige arkæologiske Fund, der er gjort i Byen og dens nærmeste Omegn, og som i og for sig ikke har noget at gøre med Byen som saadan, er de sidste halvhundrede Aar noget sparsomt behandlede, og det selvom Byerne i denne Tid har gennemløbet en Udvikling som aldrig tidligere. Som Regel gives der kun en Del nærmest skematiske Oplysninger om Virksomheders Anlæggelse, Forretningers Udvikling o. l., mens en dyberegaaende Undersøgelse af de stedfundne Ændringers Aarsager og Virkninger ganske savnes. Saameget mere mærkeligt er dette, som Materialet til denne Udviklings Historie er stort og let tilgængeligt, og dertil kommer, at de fleste Lokalhistorikere selv har oplevet en Del af Udviklingen.

I det sidste Aarstid er Rækken af danske Byhistorier blevet forøget med *J. Aldals: Holstebros Historie*, *E. Svenstrup: Grenaa Bys Historie* og med *Viborg Købstads Historie* samt »*Aarhus gennem Tiderne*« under Redaktion af *J. Clausen, E. Haugsted, E. Sejr og R. Knudsen*.

Aldals »Holstebros Historie« ligger den sædvanlige Byhistorie-type ret nær. Et meget stort Materiale er samlet fra trykte og utrykte Kilder, og mange værdifulde Oplysninger om dansk Købstadliv gennem Tiderne er at finde i Bogen. Efter en geologisk og forhistorisk Indledning, hvori de Terrænforhold, der førte til Fremkomsten af en Købstad paa Holstebro Plads, meget rigtigt er paaviste, føres vi gennem Middelalderen med dens ret sparsomme Kildemateriale op til den nyere Tid og videre til vore Dage. Beständig gøres der grundigt Rede for økonomiske Forhold, Bystyre, Kirker, Skoler, Bispegaarden, Ildebrande, Trolddomssager og større Begivenheder i Byens Historie saasom dens Skæbne under de forskellige Krige, Palle Dyres Drab o. l. Flere af Afsnittene er udmærkede, bedst Skildringen af Holstebros Mar-

keder gennem Tiderne, som gennem en Række værdifulde Træk giver et godt Billede af en meget væsentlig Side af de danske Smaakøbstæders Handelsforhold.

Forfatteren kalder i Forordet Bogen en Haandbog i Holstebro Historie, der skal kunne give Svar paa alle rimelige Spørgsmaal desangaaende. Det haandbogsagtige mindes man lidt for ofte om under Læsningen, især paa to Omraader træder det for stærkt frem, nemlig angaaende den nyeste Tid og Personallhistorien. For den nyeste Tids Vedkommende gives en Række ret korte Oplysninger om Kirker, Valgmenigheder, Læger, Sygehuse, Apoteker, Postvæsen, Jernbaner, Havnen, Lystanlæg etc., men intet Forsøg paa en Analyse af de økonomiske og sociale Ændringer, der har skabt det nye Holstebro. Saaledes gives der bl. a. en Del Aarstal og Kendsgerninger om Jernbaneanlæggene, men saare lidt om hvad Jernbanen kom til at betyde for Holstebro.

Det personallhistoriske Stof er den væsentligste Aarsag til, at Bogen er blevet saa diger. Der gives personallhistoriske Oplysninger om saa godt som alle Præster, Kapellaner, Kordegne, Rektorer, Hørere, Borgmestre, Raadmænd, Byskrivere, Toldforvaltere o. s. v. Adskilligt af dette Stof følger sig naturligt ind i Bogens Sammenhæng og er med god Grund medtaget, men meget har udelukkende personallhistorisk Interesse og hører derfor ikke hjemme i en Byhistorie. Korte Lister over Embedsmændenes Navne vilde i de fleste Tilfælde været tilstrækkeligt. Saa kunde det rige personallhistoriske Stof eventuelt have set Lyset i et andet Bind.

Denne Fremgangsmaade er fulgt af C. Sønstrup i »Grenaa Bys Historie« Bind B. Bogen giver en personallhistorisk-topografisk Beskrivelse af Byens Ejendomme i Søndergade, paa Torvet og i Storegade. Forfatteren følger hver eneste Ejendoms Skæbne fra ca. 1700 og op til vore Dage ved at give biografiske Skildringer af dens Beboere gennem samme Tidsrum. Motivering for denne originale Fremgangsmaade er, at det derved er blevet muligt at medtage en Mængde Smaatræk af kulturhistorisk Værdi, som det ellers vilde have været vanskeligt at medtage i en sammenhængende Skildring.

I det store og hele maa Forsøget siges at være lykkedes. Den lange Række af Borgerskildringer danner tilsammen et fyldigt og i mange Henseender levende Billede af Livet i en Smaakøbstad gennem de halvtredie hundrede Aar. Det kan dog ikke nægtes, at store Dele af Stoffet kun kan være af Interesse for snævert lokale Kredse, ja mange Ting kunde uden Skade for nogen helt være udeladt. Naar det f. Eks. berettes om en ikke særlig bety-

delig Borger, at han i sin høje Alderdom brækkede sit ene Ben og kom godt over det, er vi ude i det rene Fyldstof, der ikke hører hjemme nogensteds, selv ikke i en Bog, der er skrevet med direkte Henblik paa det personalhistoriske. Og altfor mange Eksempler af denne Art kunde nævnes.

Forfatteren bebuder, at der vil komme et Bind til af samme Art. Det vilde være i høj Grad ønskeligt, da det er af Værdi at faa en enkelt dansk Købstad som Helhed behandlet paa denne Maade, man maa blot ønske en noget mere kritisk Sortering af Stoffet, selvom det skulde medføre et Værk af betydeligt mindre Omfang end det foreliggende.

De fleste hidtil udkomne danske Købstadshistorier er en enkelt Mands Værk, men ogsaa paa dette Omraade er Specialiseringen begyndt at trænge ind. »Viborg Købstads Historie« og »Aarhus gennem Tiderne« har begge flere Medarbejdere.

Viborg Købstads Historie udgives af Viborg Byraad under Redaktion af Svend Aakjær; kun de to første Bind er udkommet. *Svend Aakjær* udtaler i et Forord, at Værket ikke er tænkt som en Afløser af, men som et Supplement til Stiftprovst *Ursins* ufor-gængelige Bog »Stiftstaden Viborg«, og at det derfor hovedsagelig vil beskæftige sig med Byens økonomiske Udvikling, Forhold angaaende Bystyret, almindelig Kulturhistorie og Personalhistorie.

I det første Bind behandles Viborgs Historie indtil 1660 af *Johan Hvidtfeldt*. Han maatte træde til, da en af Værkets oprindelige Medarbejdere afgik ved Døden, og han anfører, at han har maattet udarbejde Afsnittet i meget kort Tid. Dette mærkes enkelte Steder i Sproget, og nu og da nøjes Forfatteren med at antyde Muligheder for Problemerkens Løsning i Stedet for selv at forsøge at løse dem. Trods disse Smaasvagheder er Afsnittet dog godt. En Række Problemer belyses, saavidt det sparsomme Kildemateriale tillader det, klart, især maa Afsnittene om Bystyret og de økonomiske Forhold fremhæves. I Sæder og Skikke fremdrages mange levende Smaatræk fra Fortidens Byliv.

A. D. de la Cour behandler i et vægtigt Afsnit Viborg Landsting. Han gør indgaaende Rede for dets Oprindelse og dets forskellige Funktioner, dets lovgivende og dømmende Magt og dets oprindelig, mener han, store Indflydelse ved Kongevalgene. Nu og da kan Afsnittet blive saa rent retshistorisk præget, at man føler sig temmelig langt borte fra Viborg Købstads Historie, men Forfatteren viser tilsidst, at han ikke har tabt Viborg af Syne, idet han i et godt Afsnit viser, hvilken Betydning Landstinget har haft for Viborg som Købstad.

Otto von Spreckelsen skriver om Viborg som Garnisonsby 1660—1875. Heri vises tydeligt, hvor store Byrder Enevældens Militærvæsen paaførte Landet, og hvor store Ulemper Indkvarteringerne medførte for Købstadborgerne, men at Militæret Tid efter anden kom til at spille en saa stor Rolle som Forbruger i Byen, at Borgerne selv arbejdede for, at Viborg skulde blive fast Garnisonsby. Von Spreckelsen skriver desuden om Viborg Borgervæbning. Efter det forudgaaende gode Afsnit virker dette noget tyndt, men det er maaske Emnets Skyld. Sluttelig fortæller *Bokkenheuser* levende om Viborgborgere før den store Indebland 1726.

I 2. Bd. skriver *F. Paludan-Müller* om Viborg Katedralskoles Historie indtil 1868. Afsnittet røber megen Viden om Fortidens Skoleforhold og samtidig Evne til at sætte sig ind i og forstaa gamle Dages Liv og Tankegang. Mens det sædvanlige Billede, der gives af ældre Tiders Skoleforhold, er graat i graat, som om Skolegangens væsentligste Bestanddele var Fattigdom, Terperi og Prygl, gøres der her Forsøg paa at vise, at mere humane Vilkaar ogsaa fandtes i hvert Fald i Viborg Katedralskole. Vi hører om dygtige Rektorer og gode Lærere, om Skolens relative Velstand og om taknemmelige Elever. Vi hører om de humane Skolelove fra 1575 »*Harmonia*«, hvori Pryglebestemmelser næsten ikke forekommer. Iøvrigt gøres der godt og grundigt Rede for Skolens Forhold op gennem Tiderne, om Rektorerne og Lærerne, om Disciplinens daglige Liv og om, hvad de lærte paa Skolen samt om Skolens Økonomi, der takket være Tienderrettigheder og Vragretigheder paa Læsø som Regel var god. Alt ialt er det en udmærket Skildring af dansk Latinskoleliv gennem Tiderne.

Einar Poulsen behandler Almueskoleundervisningen. Efter en kortfattet Gennemgang af Almueskolevæsenets Udvikling i Viborg gaar han over til en personalhistorisk Redegørelse for Klokkere, Degne, Skoleholdere og andre, der har været knyttet til Viborg Skolevæsen gennem Tiderne.

Svend Aakjær har taget sig af Viborg Næringsliv og økonomiske Styre 1726—1868. Efter en Indledning om Brandkatastrofen 1725 giver han en interessant Beregning af Bysamfundets Indtægtsforhold i 1725, man undres over saa relativt store Størstedelen af Borgernes Indtægter var. Typisk for Viborg var, at det var Embedsmænd, som havde de største Indtægter. Efter at have faaet Besked om Borgernes Tal om Herkomst, kommer vi til Byens Handel og Negotie. Forfatteren lader i Skildringen af Bvens Næringsliv saa vidt muligt Datidens Kilder tale selv, og Resultatet af denne Fremgangsmaade er her blevet godt. De fyldige Kilde-

uddrag bringer Oplysninger om, hvad Købmændene handlede med, hvad de tjente og hvilke Vanskeligheder, de havde at overvinde, især med Hensyn til Varernes Transport fra Havnebyerne til Viborg. Det viser sig, at de modtog Varer over Aalborg, Randers, Aarhus, Horsens og Varde. Landevejstransporten var besværlig og dyr, hvorfor Viborgkøbmændene bestandig, men forgæves, kæmpede for at faa lavet en ordentlig Havn ved Hjarbæk. Haandværkerne skildres paa samme Maade gennem Kildecitater. De enkelte Lavs Historie fortælles. Gennem Skatteansættelserne ser vi, hvorledes den enkeltes Position var indenfor Lavet. Typpisk for Inlandsbyen Viborg er det, at Vognmandslavet spillede en stor Rolle. Der var mange Vognmænd, og de anførte Takster viser, at de i høj Grad har vidst at gøre deres Erhverv indbringende.

Sluttelig behandles Bystyret. En lang Række Regnskabsuddrag bidrager her til at give et klart Billede af Byens økonomiske Forhold.

P. Jensen skriver om enkelte store Virksomheder i Viborg fra 1660—1868, de vigtigste af disse var Farverierne, Møllerne, Brænderierne og Garverierne.

Kai Bissing fortæller om Læger og Kirurger samt om Apoteker-virksomhed og Hospitaler. Afsnittet rummer mange interessante Oplysninger om Sundhedsforholdene og om de til Sygdommens Bekæmpelse anvendte Midler.

Med »Aarhus gennem Tiderne«, hvoraf to Bind paa indeværende Tidspunkt foreligger, er der gjort et Forsøg paa at skabe en baade hvad Udstyr og Indhold angaar anseelig Købstads-historie. Arbejdet har været grundigt forberedt, et nedsat Udvalg har gennem flere Aar arbejdet med Planlæggelsen og med de store Forarbejder, som var nødvendige, og Resultatet syntes at skulle blive Anstrengelserne værd.

De første Afsnit, som handler om Aarhus Omegn, forsøger hver paa sit Felt at vise, hvorfor Byen Aarhus kom til at ligge der, hvor den ligger. Afdøde Lektor *J. M. Møller* behandler Aarhus-egnens Geologi, *E. Haugsted* Arkæologien, *P. Skautrup* og *S. Haugstrup* Stednavnene, d. v. s. Aarhus-egnens Bebyggelses-historie. I Tilknytning hertil skriver *E. Haugsted* om Aarhus' Topografi gennem Tiderne. *Haugsted* behandler desuden Bispedømmets Historie gennem Middelalderen og gør grundigt Rede for Bispens Virksomhed, især hvad deres Arbejde for Domkir-kens Bygning og dens Ombygning angaar. I et Par mindre Af-

snit skriver *Helge Søgaard* instruktivt om Aarhus borgerlige Bygninger, og *C. J. F. Thomsen* om St. Karens Gaard.

Jens Clausen behandler Byens økonomiske Udvikling og Bystyret fra de ældste Tider og op til 1750 i første Bind og fortsætter i andet op til henholdsvis 1843 og 1837. Ingen tidligere dansk Købstadshistorie har bragt saa indgaaende Behandlinger af disse Emner. Forfatteren møder ikke med nye Synspunkter og kommer ikke til overraskende Resultater nogensteds, men et stort Materiale fremlægges til Belysning og Bekræftelse af den hidtil antagne Udvikling. Fra Middelalderen er Materialet til Belysning af de økonomiske Forhold meget sparsomt, først efter 1400 træder Næringslivets Konturer nogenlunde tydeligt frem: Byen levede af Landbrug, Haandværk og Handel. 1537—1627 var en Fremgangens Tid især for Handelen, Folketallet steg, og Storkøbmænd fremkom. 1627—1701 bragte Nedgang, Befolkningstallet gik tilbage, Handelen ligeledes, Haandværket holdt sig, mens Landbruget kom til at spille en relativt større Rolle. 1701—1750 var en Stilstandens Tid, Landbruget var stadig af væsentlig Betydning for Byen, derefter følger ny Fremgang, som trods Krig og Krise 1807—1814 fortsættes til gennem 18. Aarh. Forfatteren har i ikke ringe Grad forstaaet baade at faa de store Linier frem og samtidig at give gode Tilstandsbeskrivelser af Forholdene paa et givet Tidspunkt. Vi faar saaledes flere Gange indgaaende Redegørelser for Borgerskabets Sammensætning, for Haandværkernes Arbejde, Landbrugets Kaar og Storkøbmændenes Forhold.

I »Bystyret« gøres god Rede for den magtpolitiske Udvikling i Tidens Løb mellem de tre Faktorer i Bystyret: Kronen (repræsenteret af Byfoged og Lensmand), Raadet og Borgerskabet (repræsenteret af de 24 Mænd og af de eligerede Mænd) og dertil gives en nøje Redegørelse af de forskellige Embedsmænds Virksomhedsomraader og Pligter.

I 2. Bd. fortsætter *C. Fl. Steenstrup* med Skildringen af Byens økonomiske Udvikling fra Midten af d. 19. Aarh. til vore Dage. Dette Afsnit kan i mangt og meget tjene til Forbillede for en dansk Købstads økonomiske Historie i den nyeste Tid. Flere Gange gives der gode Tilstandsbeskrivelser, Forholdene belyses ofte statistisk, saasom Befolkningens Fordeling paa Erhverv, dens Inddeling i Indtægtsklasser o. l. Aarhus' Udvikling betragtes stadig paa Baggrund af den almindelige økonomiske Udvikling i Danmark. Men snævrere set er Aarhus kunyttet til den jyske Halvø og til dens Udvikling, og vi faar derfor Oversigter over Trafikforholdenes Udvikling i Jylland fra Tiden før Jernbanernes Fremkomst over deres Kulmination i Aarene før Verdenskrigen

indtil de i de seneste Aar bliver trængt tilbage af Bilerne. Han nøjes ikke med at fastslaa Aarstallene for Banernes Anlæg eller Nedlæggelse, men søger at vise, hvilken Betydning hvert enkelt Tilfælde har haft for Aarhus.

Han viser, hvorledes Aarhus' erhvervsmæssige og økonomiske Indflydelse stadig har bredt sig i Jylland i bestandig Konkurrence med andre Byer. Oplandet i Ordets gamle Betydning spiller nu en relativt ringe Rolle for Aarhus, men Aarhus har nu faktisk hele Midtjylland til Opland, og ved Begrebet Midtjylland forstaar Forfatteren den midterste brede Part af Jylland, nærmere bestemt som Aarhus, Randers, Viborg og Ringkøbing Amter. Indenfor dette Omraade er Aarhus' Betydning som kommercielt og kulturelt Centrum utvivlsom.

Forfatteren viser desuden Aarhus' territoriale Ekspansion med Tendens mod et Stor-Aarhus, og han giver et godt Overblik over Forstadskommunernes Forhold til Byen.

Og til alt dette kommer en grundig Skildring af Handelens og Industriens Udvikling, med klart tegnede Billeder af de førende Mænd indenfor disse Omraader og med Skitser af de største industrielle Virksomheders Historie. Endelig har han et Par Afsnit om Pengevæsenets Udvikling i Aarhus, der viser, hvorledes Aarhus gennem sine egne Banker, først og fremmest Privatbanken, kæmper for at frigøre sig for den københavnske Kapitals Herredomme i Aarhus.

I Afsnittene om den økonomiske Udvikling savner man en Redegørelse for Havnens og Skibsfartens Betydning for Aarhus. Dette er imidlertid helliget et Par Særabsnit, for den ældre Tids Vedkommende af *Jens Clausen*, for den nyere af *C. Fl. Steenstrup*. Især den sidstes Afsnit er fortræffeligt, men begge Afsnit kunde sikkert med Fordel være indarbejdet i Skildringen af den økonomiske Udvikling. I Tilknytning til Afsnittene om Havnen behandles Færgeløbet — Rutearten mellem Kalundborg og Aarhus — Historie af *Palle Birklund* og *Emanuel Sejr*.

Sigvard Preben Skov skriver om Bystyret 1837—1919. Han gør Rede for Købstadlovene af 1837 og 1868 og for, hvilken Betydning de fik for Byens Styre. Han viser Linjen fra borgerligt Embedsmandsstyre i Tiden 1837—1868 over de højstbeskattedes Styre efter 1868 til det fulde Folkestyre efter Valgloven af 1908. Vi faar grundig Besked om Bystyrets stadig udvidede Funktioner, og der vises, hvorledes Byens Budget er i stadig og rask Stigning. Til dette kommer en Skildring af de Mænd, som gennem det foreliggende Tidsrum har staaet i Spidsen for Bystyret.

Omsorgen for de fattige beskrives af *Hans Sejerholt*. Der gives en god Redegørelse for Fattigvæsenets Historie fra Kirkens Fattigpleje i Middelalderen, over Reformationstidens Fattighospitaler til Statens Organisation af Fattigvæsenet gennem Lovene af 1708 og 1803. Vi faar Besked om det stadig florerende Tiggeri, om de fattiges kummerlige Liv paa Hospitalet, i Manufakturhuset og hvor man nu ellers fandt paa at anbringe dem, om Bestræbelserne for at skaffe Midler til Lindring af den værste Nød og om den private Velgørenhed. Sluttelig skriver *Johs. Lunddahl* om Sundhedsvæsenet og viser Udviklingen fra Middelalderens Bartskeerere til Nutidens stærkt organiserede og omfattende Sundhedspleje.

Foruden for dens mange fortræffelige Afsnit maa »Aarhus gennem Tiderne« i høj Grad roses for dens mange fortrinlige Illustrationer. De allerfleste Billeder fremkommer for første Gang her i Værket, de er godt valgte og godt udførte.

Alt ialt synes der med »Aarhus gennem Tiderne« at ville komme til at foreligge et Værk, som vil indtage en stærkt fremtrædende Plads blandt danske Byhistorier.

Af ovennævnte Bøger er *Aldal: Holstebros Historie* udkommet i Kommission hos Hilmer Thomsens Bogh., Holstebro. — *C. Svenstrup: Grenaa Bys Historie* er udkommet paa Forf.s Forlag, Grenaa. — *Viborg Købstads Historie* (Munksgaard). — *Aarhus gennem Tiderne* (Nyt nord. Forlag).

Gunnar Olsen.

FORENINGSMEDDELELSER.

Repræsentantmøderne.

I Slutningen af Maj 1940 udsendtes følgende *Meddelelse* til alle Medlemmer af Dansk historisk Fællesforening: »Paa Grund af de for Tiden herskende vanskelige Samfærdselsforhold har Bestyrelserne for nedennævnte Foreninger vedtaget indtil videre at udsætte Aars- og Repræsentantmøderne for 1940. Dansk kulturhistorisk Museumsforening. Dansk historisk Fællesforening«.

Et Repræsentantmøde paatænkes afholdt i Forsommeren 1941.

Skriftprøver.

1. Juni 1940 udsendtes fra Hagerups Forlag et Hefte *Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen til Midten af 19. Aarhun-*